వగపేటికి చల్లచిందినన్

★

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

ఒక చివర తులసమ్మ. వేరొక చివర మురళీకృష్ణ. ఆ యిద్దరికీ మధ్య పరివ్యాప్తమయ్యే వృత్తాంతం యిది. తులసమ్మ దగ్గరి నుంచీ మొదలెడితే దీన్ని ఎవ్వరూ చదవరేమో నన్న భయం నాకుంది. ఎందుకంటే తులసమ్మ కథ చెప్పగా విన్నవాళ్ల హృదయాల పాలిటికి రంపాల కోత. యుద్ధ ప్రమాదాలు ముంచుకొచ్చి, జీవన వ్యయాలు హద్దుమీరి ఉదయం లేచింది మొదలు రాత్రి పడుకునేదాకా యిబ్బందులతోడిదే బ్రతుకై పోయిన రోజుల్లో విషాదగాథల్ని వినే ఓపిక ఎవరికుంటుంది ?

ఎవ్వరికీ ఉండదు. అలాంటి సందేహానికి ఆస్కారం లేకుండా మురళీకృష్ణను గురించి నిర్భయంగా చెప్పుకోవచ్చు. పదిమంది ఒకచోట కలిసినప్పుడు కులాసాగా చెప్పుకుని వినోదించడానికి అనువైన కథే మురళీకృష్ణది. కానీ వచ్చిన చిక్కేమిటంటే వినోదమూ, విషాదమూ ఒకే ఒక నాణానికి బొమ్మా, బొరుసూ మాత్రమే ! నాణెంతో కాసేపు ఆడుకో దలచినప్పుడు బొమ్మలాగే బొరుసు గూడా కంటబడక తప్పదు!

ఐనా ఒకపని చేయవచ్చు. బొరుసు కనిపించగానే కళ్లు మూసుకుని నాణాన్ని తల్లక్రిందులు జేయడం చిటికలో పని! కథలో విషాదంపాలు ఏమాత్రం తగ్గినా తగ్గినట్టే !

పట్టణంలో బస్సు దిగి అరమైలు దూరం నడిస్తే ఓ చిన్న మేడ కనుపిస్తుంది. మేడ పైభాగంలో ఉన్న ఓ చిన్న గదిలో మురళీకృష్ణ నివాసం. మురళీకృష్ణ స్వార్జితంగానీ, పిత్రార్జితంగానీ కాదు గనుక ఆ మేడను గురించిన వివరాలతో మన కట్టే ప్రసక్తి ఉండదు. నెలకు పదిహేను రూపాయల అద్దె తమది కాదనుకుంటే ఆ గదిలో ఎవరైనా ఉండవచ్చు. అద్దెడబ్బులైతే నికరంగా చెల్లిస్తాడు గానీ, మురళీకృష్ణ ఎప్పుడుబడితే అప్పుడు గదిలో కనిపించడు. ఊళ్లో అతనికి ఉద్యోగం ఉంది. ఉద్యోగానికి సెలవులొస్తే మిత్రు లున్నారు. మిత్రు లెవరూ కనిపించకపోతే గ్రంథాగారా లున్నాయి. గ్రంథాలయాలు మూసేస్తే అర్ధరాత్రి వరకూ మేలుకునే సినీ మందిరాలున్నాయి. ఎన్నివున్నా మధ్యాహ్నానంతరం వీధుల్లో వడగాడ్పులు, నిప్పులు చెరిగిపోసే వేళల్లో మురళీకృష్ణకు ఆగది ఆపత్సమయంలో సుగ్రీవుడికి ఋష్యమూకం లాంటిది. తారురోడ్డుపైన అరమైలు దూరం నడిచి, మేడ మెట్లెక్కి ఓరవాకిలిగా వేసి ఉన్న రెక్క తలుపులు తెరిచేసరికి చల్లటి గదిలో తెల్లటి దూదిపరుపుమీద హాయిగా నిద్రిస్తూ ప్రత్యక్ష మౌతాడు మురళీకృష్ణ. నిద్రాభంగం పాపహేతు వౌనో కాదో గానీ, అది మురళీకృష్ణ విషయంలో కోపకారణం మాత్రం అవును. మూగపోయిన మురళి నిద్రలేచి గాలి పోసుకుని మళ్లీ నాదాలు కుమ్మరించేదాకా అల్మారాలో కనిపించిన కొత్త పత్రికలనో, పాత కావ్యాలనో చూస్తూ కూర్చోడ మొకటే గత్యంతరం !

వెళ్లినవాడి అదృష్ట దురదృష్టాలనుబట్టి కాస్త తొందరగానో, కాదా మరీ ఆలస్యంగానో నిద్రలేస్తాడు మురళీకృష్ణ. లేచి కూర్చోగానే ఆగంతకుడు అతనికి కనిపిస్తాడు. మురళీకృష్ణ కళ్లు పెద్దవౌతాయి. నుదురు కుంచించుకుపోతుంది. ముక్కుపుటం పైకి లేస్తుంది. మరొకటి, మరొకటే గాదు. అదంతా స్వాగత సంరంభ మన్నమాట ! ఎప్పుడొచ్చావు, ఎక్కడినుంచీ రాక, ఏమిటి విశేషాలు మున్నగు ప్రశ్నల వర్షానికి అతడి ముఖంలోని కదలికలు మౌనవ్యాఖ్యానా లన్నమాట !

పిందెను తీసుకొచ్చి మాగబెట్టడానికి ప్రయత్నించడం ఎంతటి తెలివితక్కువపనో, అందుకు సంసిద్ధం కాకమునుపే మురళీకృష్ణను మాటల్లోకి దించ దలచుకోడం అంతటి వెర్రి పని. శుద్ధ సాత్వికాభినయంతోనే స్వాగతకార్యం నిర్వర్తించిన మీదట బక్కపలచటి శరీరంలో ఈమూల కొకటిగా, ఆమూల కొకటిగా చెల్లాచెదరైపోయిన శక్తులను కూడగట్టుకోడాని కన్నట్టుగా అయిదు నిమిషాలో, పది నిమిషాలో అలాగే స్తబ్దంగా కూర్చుంటాడు మురళీకృష్ణ. ఆ తరువాత నింపాదిగా ముఖ ప్రక్షాళనం, తదనంతరం అతడి చూపులు సూటిగా గోడపైకి వెళ్తాయి. అక్కడ చిలుకు వ్రేలాడుతూ ఒక ఫ్లాస్కులో ఉన్న కాఫీలో కొంచెం అతిథికి భాగంపెట్టి మిగిలిన గ్రుక్కెడు తాను సేవిస్తాడు మురళీకృష్ణ. మురళి గాలి పోసుకుంటున్న దన్నమాట ! ఇక ఎదుటివాడు సావధానంగా ఉండవచ్చు, నాదం ఉప్పతిల్లబోతుంది గనుక !

మురళీకృష్ణను నేను చిన్నతనం నుంచీ ఎరుగుదును. అతడిలోని లోపాలను, దోషాలను వ్రేలెత్తి చూపి వాళ్లూ వీళ్లూ కోపతాపాలు ప్రకటించినప్పుడు 'ఆఁ, కుర్రతనం లెద్దురూ, అని అతణ్ణి వెనకేసుకొచ్చిన మిత్రుల్లో నేనూ ఒకణ్ణి. తనలోని గుణాలతోను, దోషాలతోనూ అలాగే పెరుగుతూ వచ్చిన మురళీకృష్ణ, చిట్టచివరకు తనను వెనకేసుకొచ్చిన మిత్రులకు సైతం అర్థంకానంతటి క్లిష్టమైన వ్యక్తిగా రూపొందాడు. ఫలానా సంఘటన ఎదురైనప్పుడు అతడి ప్రవర్తన ఫలానావిధంగా ఉంటుందని గానీ, ఫలానా ప్రశ్నకు అతడి జవాబు ఫలానా విధంగా ఉండవచ్చునని గానీ

ఊహించడానికి వీలులేకపోవడం మురళీకృష్ణలోని ప్రత్యేకత. ప్రాణమిత్రుణ్ణి గురించిన ప్రసక్తి తెచ్చి 'అత డెలా ఉన్నాడని' ప్రశ్నిస్తే వింతగా ముఖంపెట్టి 'అతడు వూళ్ళోనే ఉన్నాడా?'' అంటాడు మురళీకృష్ణ. 'ఫలానా సినిమా చాలా బాగుంది. బహుశా చూసే ఉంటావు' అంటూ ముందరి కాళ్లకు బంధం వేస్తే 'ఆ పేరుతో సినిమా గూడా వచ్చిందా? అలాంటి పేరుతో ఓ పుస్తకం చదివినట్టు జ్ఞాపకం' అంటాడు మురళీకృష్ణ. అతడీమధ్య ఆ మిత్రుణ్ణి కలుసుకోలేదా, ఆ సినిమా చూచిఉండడా' అని ప్రశ్నిస్తే—కలుసుకుని ఉంటాడు, చూచిఉంటాడు అన్నదే నా సమాధానం. ఐతే అత డెందు కిలా చెబుతున్నాడు? నాకు స్ఫురించే కారణం ఒక్కటే! తనను గురించిన నిజాలు సాధారణంగా సామాన్య మానవుల ఊహా పరిమితికి అందవన్న భ్రమను కలిగిస్తాడు మురళీకృష్ణ. ఆ భ్రమలో తన ఉద్దేశం తల్లక్రిందు లైనందుకు, తన అంచనా తారుమారు అయినందుకు ఎదుటి వ్యక్తి కించపడి పోవడం సహజం. అప్పటికప్పుడు అలా ఎదుటివాడిలో కించ పాటును సృష్టించి, దానిపైన తన ఆధిక్యతను ప్రతిష్ఠించి దాని ద్వారా తన విశిష్టతను చాటుకోడం అతడి అభిమత మేమో మరి!

తన స్వభావంలోని పైవైచిత్రిని మాత్రం మినహాయించి చూస్తే మురళీకృష్ణ ఎంతో స్నేహపాత్రుడుగా కనిపిస్తాడు. అతడి కెందరో స్నేహితు లున్నారు. కొందరు చెరువులో అలల్లాంటివారు. ఎదురైతే మందహాస మాత్రమైన పరామర్శతో అలాగే ముందుకు సాగిపోతారు. కొందరు మొగిలిపువ్వుల్లాంటివారు. దూరంనుంచీ పలకరించి, బాగున్నావా అంటూ కుశల మడిగి జనంతో కలిసి మాయమైపోతారు. కొందరు పరుగిడుతున్న మెట్టపొలంలో కాలికి తగులుకునే అనపతీగల్లాంటివారు. రోడ్డుపైన తారసిల్లితే గంటల తరబడి వూకదంపుడు ప్రసంగాలకు పూనుకుంటారు. ఈ రకం మిత్రులు తమ సశేష ప్రసంగాన్ని మళ్లీ రోడ్డుపైన సమాగమం సంఘటించేనాటికి వాయిదా వేసుకుని విడిపోతుంటారు. పోగా మురళీకృష్ణను వెదుక్కుంటూ అతడి గదిలోకి వెళ్లి బాతాఖానికి కూర్చునే మిత్రులు సైతం లేకపోలేదు. కానీ వాళ్లల్లో నైనా మురళీకృష్ణ ఎక్కడివాడు, ఎందుండి వచ్చాడు, ఎక్కడికి వెళ్తున్నాడు అన్న వివరాలు తెలిసినవాళ్లు చాలా తక్కువ. దాదాపు మృగ్యమని చెప్పినా చెప్పవచ్చు. మురళీకృష్ణ నివసిస్తున్న పట్టణ మేదైతే ఉందో అది సిమ్లా కాదు, డార్జిలింగు కాదు. ఉదకమండలమైనా కాదు. దేశంలో ఏమూలనుంచో వచ్చి వేసవికాలపు విశ్రాంతి ప్రదేశంలో నాలుగు రోజులు గడిపి పోయేవాళ్లల్లో నైతే యిలాంటి తాత్కాలిక స్నేహాలు ఆశ్చర్యం కలిగించవు. మామూలు ప్రపంచంలో స్నేహానికున్న విలువ వేరు. మహానుభావు డెవరో సృష్టిలో తియ్యనిది స్నేహమేనని చెప్పనే చెప్పాడు. ఒకసారి అమాట మురళీకృష్ణతో చెప్పాను గూడా! అతడు నవ్వాడు. 'ఆయన నిజంలో సగం మాత్రమే చెప్పాడు. మిగిలిన సగం నేను చెబుతాను. శ్రుతి మీరితే అంతటి బాధాకరమైది గూడా వేరొకటి ఉండదు' అన్నాడు మురళీకృష్ణ.

తన మానసిక ప్రపంచంలో మురళీకృష్ణ నా కిచ్చిన స్థాన మెలాంటిదో నాకు తెలియదు. అప్పుడప్పుడూ నే నతని అంతరంగిక విషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకునేమాట మాత్రం నిజం. అందుకు కారణం లేకపోలేదు. చెట్టు పెట్టినవారు దానిలోనుంచీ కాయలు కోసుకోడ మనేది సభ్య మానవ సమాజంలో ఒక న్యాయం. లోకం కంటికి చక్కటి సన్నజాజి పందిరిలా భాసిస్తున్న మురళీకృష్ణ జీవితానికి పాదులు కట్టి, నీరుపెట్టి అది ననలు తొడిగినప్పుడల్లా పరవశించిపోయిన వాళ్ళను గురించి నాకు తెలుసు. తన అభివృద్ధికి ఎక్కడి నుంచైతే అది సత్తువను గ్రహించిందో అక్కడివాళ్లకు దాని అందచందాలు, సుమ సౌరభాలు ఒక్కింతగా నైనా వినియోగ పడితే బాగుండునన్నదే నా కోరిక. మురళీకృష్ణ మాటల్లోనూ, చేతల్లోనూ అందుకు విరుద్ధమైన లక్షణాలు పొడగట్టినప్పుడల్లా నేను మృదువుగా మందలించే నేరానికి పాల్పడేవాణ్ణి.

పెద్దమనసు చేసి నా కామాత్రం చనువు ప్రసాదించాడు మురళీకృష్ణ. లేకపోతే నేను మురళీకృష్ణను మందలించడ మేమిటి? అతడు బాగా చదువుకున్నవాడు. మంచి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. లలితకళ లన్నింటిలోనూ తనకున్న కొంచమో నంచమో పరిచయాన్ని పురస్కరించుకొని పదిమందిని మెప్పించగలిగినవాడు. నగరంలో పేరెన్నికగన్న వ్యక్తిగా చలామణి కావడానికి కావలసిన హంగులు—లేదా ఆ హంగుల తాలూకు అంకురాలు మురళీకృష్ణలో పుష్కలంగా ఉన్నాయి. తెలిసినవాడికి తెల్పడం మిక్కిలి సులభమంటాడు భర్తృహరి. అసలు తెలిసినవాడికి ఒకరు మళ్లీ తెలియజెప్పవలసిన అవసరం ఏముంటుందన్నదే నా సందేహం! అందుచేతనే గావచ్చు, క్రమ క్రమంగా మురళీకృష్ణకు సలహాలిచ్చే అనవసరమైన బాధ్యతకు స్వస్తి చెప్పుకోడానికే ప్రయత్నించాను.

కానీ తన కిష్టంలేని పని ఏదైతే ఉందో, దాన్ని తప్పని సరిగా చేయవలసి రావడం మానవుణ్ణి తరచుగా ఎదుర్కొనే ధర్మసంకటాల్లో ఒకటని నా కప్పట్లో తెలియదు—

* * *

ఏదో పనిబడి ఒకసారి పట్టణం వెళ్లాను. మురళీకృష్ణకు బదులుగా, వేసిన తాళంతో మూసిన తలుపులు ప్రత్యక్ష మయ్యాయి. అది మురళీకృష్ణకు సెలవురోజు. బయట గ్రీష్మతాపం యింకా తగ్గలేదు. మేడ క్రింది భాగంలో కాపుర మున్నవాళ్లని అడిగిచూచాను. మురళీకృష్ణ ఊళ్లో లేడని తెలిసింది.

ఎక్కడికి వెళ్లాడన్న ప్రశ్నకు మాకు తెలియదన్నదే వాళ్ల సమాధానం.

రోడ్డుపైకి వచ్చేశాను. బజార్లో అంగళ్లు ఎక్కి దిగుతుండగానే ఎండలు చల్లబడ్డాయి. మిగిలిన ప్రొద్దు మరి

కొన్ని స్వంత పనులు చక్కబెట్టుకోడానికి సరిపోయింది. తరువాతి కార్యక్రమ మేమిటో పాలుపోక, ఆలోచిస్తూ మెల్లగా నడుస్తున్నాను. నాలుగు రోడ్ల కూడలిలో రామభద్రం ఎదురయ్యాడు.

"ఏమండీ ! ఎప్పుడొచ్చారు వూరినుంచీ ?"

చెప్పాను.

"ఇలా ఎక్కడికి వెళ్తున్నారు ?"

చెడ్డ చిక్కే వచ్చిపడింది నాకు. నికరంగా ఒక గమ్యస్థానం చెప్పకపోతే రామభద్రం నన్ను తన గృహాన్ని పావనం చేయమంటాడు. అలాంటి పనికి సాహసించి, రామభద్రం ప్రసంగ వాగ్ఝరిలో మునిగితేలి తలనొప్పిని కొనితెచ్చుకోడం నా కిష్టంలేదు.

"సినిమాకు" అంటూ అబద్ధంతో ఆత్మరక్షణకు పూనుకున్నాను.

"సినిమాకు ఒంటరిగా వెళ్తారా మీరు?" రామభద్రం కొండంత ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటించాడు.

"జంటగా ఎలా వెళ్లగలను ? సహధర్మిణి ఊళ్లోనే ఉంది."

"అబ్బే, అదిగాదండీ మేష్టరుగారూ, సాధారణంగా మురళీకృష్ణను వదిలిపెట్టరే మీరు."

"నిజమే ! కానీ ఏం చేయను ? మురళీకృష్ణ ఊళ్లో లేడు....."

"లేకపోవడ మేమిటి ? ఉన్నాడండీ ! నిక్షేపంగా ఉన్నాడు. ఇప్పుడే చూచాను. పెట్టె, పరుపు, కూలీచేత మోయించుకుని వెళ్తుంటే అడిగాను. ఎక్కడో నెల్లూరు జిల్లాలో పెళ్లట! వెళ్లొస్తున్నా నన్నాడు ...."

రామభద్రానికి మిత్రమండలిలో 'సమయ సంజీవి' అన్న బిరుదం ఉంది. ఒకరికి ఫోను చేయాలి. బ్యాంకులో చెక్కు మార్పించుకోవాలి. ఆఫీసులో అర్జీ సంగతి కనుక్కోవాలి. అర్జంటుగా ఓ వర్తమానం తెలుసుకోవాలి. నిమిషాల్లో యిలాంటి పనులు చక్కబెట్టగల చాకచక్యం రామభద్రం సొత్తు.

రెండోదఫా వెళ్లేసరికి మురళీకృష్ణ ప్రయాణంచేసి బడలిపోయి వచ్చిన కారణాన కాబోలు, పైపై దుస్తులన్నీ ఊడదీసి కాళ్ళొక వైపుకు చేతులొక వైపుకు తోటకూర కాడల్లా వ్రేలాడవేసి వాలు కుర్చీలో విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాడు.

గదిలో అడుగిడగానే అతడు పలకరించాడు.

"ఎప్పుడు ?"

మధ్యాహ్నమనగా వచ్చానని చెప్పుకున్నాను.

కొంతసేపు మౌనంగా కూర్చున్న తర్వాత పెదవుల పైకి ఓ చిరునవ్వు తెచ్చుకుని "విశేషాలు ?" అన్నాడు.

"విశేషా లేమైనా ఉంటే నువ్వే చెప్పాలి. ఎక్కడో పెళ్లట. వెళ్ళొస్తున్నావట !" అంటూ ఓ కదుపు కదిపాను.

పెళ్లిమాట చెవిని బడగానే మురళీకృష్ణ కళ్లలోకి వెలుగు లొచ్చేశాయి. ముఖంలోకి ఉత్సాహం వచ్చేసింది. అతడు వాలు కుర్చీలో నిటారుగా కూర్చున్నాడు.

"పెళ్లంటే పెళ్లా అది ! మన ప్రాంతంలోనూ పెళ్లిళ్లు జరుగుతాయి. దానిముందు ఇవి దిగదుడుపుకైనా పనికిరావు .... ."

"నీ అంతటివాడి మెచ్చికోలుకు పాత్రం కావడంలోనే దాని గొప్పతనం తెలిసిపోతోంది. వివరాలు చెబుతే చాలు. పెళ్లెవరికి ? ఎక్కడ ? ఎలాంటి సంబరాలు జరిగాయి ?"

బస్సు దిగి మార్గ మధ్యంలో కాఫీతో సహా ఉపాహారం గూడా సేవించి వచ్చినట్టున్నాడు మురళీకృష్ణ. దండిగా బొగ్గూ, నీళ్లూ వేసుకున్న యింజనులా ప్రారంభమైంది ప్రసంగం.

వీరంరాజుగారని ఓ గొప్ప భూస్వామి. రాజకీయాల్లో ఆయన పాత్ర చాలా ఉంది. తరచుగా వార్తాప్రపంచంలో వినవచ్చే పేరాయనిది. ఆయనే కన్యాదాత. వధూవరు లిద్దరూ విద్యాధికులే ! పెళ్లికి పెద్ద పెద్ద తలకాయలు చాలా వచ్చాయి. దక్షిణాది నుంచి పేరుపొందిన మేళగాళ్ళు వచ్చారు. వంటలెంత బాగున్నాయంటే, వాటిని చేసింది నలభీముల్లో ఎవరో మురళీకృష్ణ ఏర్పరించి చెప్పలేకపోయాడు. ఈ విశేషాలన్నీ ఒక ఎత్తయితే వరకట్నాన్ని గురించిన ఉదంతాన్ని ఒక ఎత్తుగా చెప్పాడు. మురళీకృష్ణ.

"అదే, అదే. నాకు తెలుసు. వరకట్న మనగానే నువ్వు తుళ్లిపడతావని నాకు తెలుసు. ప్రభుత్వం నిషేధించింది గనుక యిక దాని ప్రసక్తికే తావుండగూడదని నీ ఉద్దేశం. అదెలా సాగుతుందో నువ్వు ఆలోచించవు. భోగంవృత్తి కూడదనుకోడంలో అర్థముంది. మద్యపానం వద్దనుకోడంలో అర్థముంది. కానీ వరకట్నాలకు అడ్డకా లేమిటి ? మళ్లీ స్త్రీలకు సమాన హక్కులు కావాలని మాత్రం చెబుతారు ! ఇప్పుడా వీరంరాజుగా రన్న పెద్దమనిషినే తీసుకో ! ఆయన వరకట్నమన్న పేరుతో కుమార్తెకు పాతికవేల రూపాయ లిచ్చాడనుకో ! (ఇంకా ఎక్కువే ఇచ్చిఉంటాడని మురళీకృష్ణ అంచనా !) అమ్మాయి కాబట్టి అంతటితో సరిపోయింది గానీ, అదే అబ్బాయి అయితే చచ్చినట్టు ఆస్తిలో వాటా పంచిపెట్టవలసిందేగదా !"

తేలిన సారాంశం వరకట్నాలు యిచ్చుకోడంలోనూ, పుచ్చుకోడంలోనూ తప్పులేదని !

ఐనా నాకు తోచిన పద్ధతిలో మురళీకృష వాదాన్ని పూర్వపక్షం చేయడానికే ప్రయత్నించాను.

"మాటవరసకంటున్నావుగానీ వరకట్నాలు మూలంగా ఏర్పడుతున్న అనర్థాలు నీకుమాత్రం తెలియవా మురళీ! మన కళ్లముందర ఎన్ని సంసారాలు గుల్లయిపోలేదు ?"

"దానికేం చేద్దాం! ఎంత చెట్టుకు అంత గాలి! ఎవ రివ్వ దగిన కట్నం వాళ్లిచ్చుకోడం ఉచితం ...."

"కానీ యిచ్చుకోదగినంత కట్నానికి మంచి వరుడు దొరక్కపోతే ?"

"అందు కెవరు మాత్రం ఏం చేయగలరు ? నాకు తోచినంతలో గంతకు తగిన బొంతను ఎన్నుకోడం ఉత్తమ మని నేనూ ఒక ఉపాయాన్ని సూచించే ఉన్నాను ...."

పూర్తిగా వ్యాపార సరళిలో దిగి మాట్లాడుతున్న మురళీకృష్ణతో ఆ విషయంపైన యింకా చర్చను పొడి గించడం వృథాయాస మనిపించింది.

"పోనీ నేను నీ అభిప్రాయంతో ఏకీభవిస్తున్నా ననుకో మురళీ! నువ్వు చదువుకున్నావు. ఉద్యోగం చేస్తున్నావు. ఇక పెళ్లి ఒక్కటే బాకీ! అదీ సమీప భవిష్యత్తులోనే ఉందని ఆశిద్దాం. ఏమాత్రం కట్నం ఆశిస్తున్నావు నువ్వు ?"

"ఎలా చెప్పగలను ? అదృష్టం కలిసిరావాలి. అది కలిసి వస్తే ఎందుకూ పనికిరాని వాజమ్మలు సైతం లక్షలు పలుకుతారు. ....."

"పోనీ, పనికివచ్చే వాజమ్మలు అందులో సగం ధరైనా పలకరా మురళీ ?"

కొంటె కుర్రవాడి చిలిపి మాటల్ని పట్టించుకోని వయోధికుడిలా గంభీరంగా కూర్చున్నాడు మురళి. చెబుదామా వద్దా అని తటపటాయించినట్టుగా కాసేపు వూరుకుని, ఆపైన మెల్లగా ఉపక్రమించాడు—"సెటిలయ్యేదాకా ఎవరికీ చెప్పగూడ దనుకున్నాను. నీకు చెప్పినా పరవాలేదు. ఇప్పు డిప్పుడే ఆఫర్లు వస్తున్నాయి ...."

"అలాగా మురళీ! ఎక్కడినుంచీ వస్తున్నా యవి ?"

"ఎక్కడినుంచైతే నేమిగానీ నెల రోజులనుంచీ ఒకటే గోల. మధ్యవర్తి ఒకాయన వేపుక తింటున్నాడు. ఆకాడికీ నేను నోరు తెరిచి అడిగింది లేదనుకో! తనంతట తానే అతను రథాన్ని పదిహేనువేల దాకా లాక్కొచ్చాడు ...."

తీరా ధరలు పడిపోయిన తరువాత విచారిస్తూ కూర్చునే వర్తకుడిలా దీనంగా అడిగాను "ఒప్పుకోలేక పోయావా మురళీ!"

మురళి ముఖంలో రంగు మారింది. "నాన్సెన్స్! లోకం ఎలా ఉందో తెలియదు నీకు! అదే—జిల్లాలో నైతే మనం యాభై అరవైవేల దాకా ఆశించవచ్చు ...."

భావికాలంలో పదకోశాలు తయారుచేసేవాళ్లకు ఉపక రించవచ్చునన్న ఉద్దేశంతో ఒక మనవి—పై మాటల్లో ఒక చోట మురళీకృష్ణ 'లోకం' అన్నాడు. అది పెళ్లిళ్ల మార్కెట్టు అన్న సంకర సమాసానికి పర్యాయపదం. పనిలో పనిగా యింకొక మనవి. అతడి మాటల్లోనుంచీ జిల్లా పేరు ప్రయత్నపూర్వకంగానే తీసివేయబడింది. కారణం వూహా కందని దేమీ కాదు. పేరు చెబితే ఆ జిల్లా వాళ్లకు కోపమైనా రావచ్చు. లేదు—గర్వమైనా కలుగవచ్చు. ఆ రెండు ఉద్వేగాలు ఆరోగ్యానికేమంత మంచివిగావు.

మురళీకృష్ణ స్వభావాన్ని పరిశీలించడంలో నే నందాకా విస్మరించిన సరిక్రొత్త పాత విషయం ఒకటి నా కప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చింది. మురళీకృష్ణ జాగరూకుడు! ఎట్టి పరి స్థితిలోనైనా తన మెలకువలో తా నుండనేర్చినవాడు. కొమ్ములు తిరిగిన డాక్టరుగారికి వైద్య విద్యలో ప్రాథమిక పాఠాలు బోధించడం ఎలాంటిదో అతడికి సలహా లివ్వడం అలాంటిది.

ఐనా మళ్లీ—ఈసారి వేరొక దిశనుంచి చర్చను కొనసా గించాను.

"చూడు మురళీ! ప్రపంచంలో డబ్బుకున్న ప్రాధాన్యం నాకు తెలియక కాదు. ఐనా కీడెంచి మేలెంచడం మంచిది. జీవితపథంలో నీకొక అమ్మాయి తారసిల్లుతుంది. చక్కని చుక్క. చిదిమి దీపం పెట్టుకోవచ్చు. గుణగణాలకు, సత్సాంప్ర దాయానికి లోటులేని కుటుంబం. ఎటొచ్చీ వాళ్లేమంత కలిగిన వారు కారు. కట్నాలు కుమ్మరించలేరు. ఆ పరిస్థితిలో ఏం చేస్తావు నువ్వు ?"

మురళీకృష్ణ పక్కున నవ్వేశాడు.—"నాకేమంత ఒళ్లెరుగని శివమా! లోకం గొడ్డుపోలేదుకదా! ఆమాత్రం అందం ప్రపంచంలో మరెక్కడా కనుపించబోదన్న కక్కుర్తి ఏముంది ? కత్తి బంగారందని గొంతు కోసుకుంటారా ఎవరైనా ?"

తేలిపోయింది. ముందు జాగ్రత్త ఒక్కటి మినహాగా మిగిలిన అన్ని ప్రలోభాలనుంచీ విముక్తుడై మురళీకృష్ణ తేలిగట్టున కూర్చున్నాడని స్పష్టంగా అవగత మైపోయింది.

శ్రమ తీసుకుని అతడు తన ఆంతర్యాన్ని విశదీక రించాడు గూడా!

"కత్తిపైన సాము. ఏటి కెదురీత. తనకుమాలిన ధర్మం. ఇవే ఆదర్శాలనుకోడం మానవుడి కొక చెడ్డ అలవాటై పోయింది. నన్నడిగితే అమల్లో పెట్టడానికి వీలున్నదేదో అదే ఆదర్శమంటాను. లోకం మెరమెచ్చులకోసం ఆశపడి బీదింటి అమ్మాయిని పెళ్లాడి భావికాలంలో అదే లోకంచేత బ్రతక లేనివాడి క్రింద జమకట్టబడటానికి నే నొప్పుకోను. ఇప్పుడు నాకు వందా యాభై రూపాయల జీత మిస్తున్నారు. ఎంత పొదుపుగా వాడుకున్నా పట్టణంలో వంద రూపాయలు లేనిదే బ్రతకడం సాధ్యంకాదు. పెళ్లయ్యాక నా జీతం సంసారానికి చాలవచ్చు. చాలకపోవచ్చు. పోనీ సరిపెట్టుకుంటామనుకో! కుటుంబజీవిత మన్నాక కొన్ని హంగులు తప్పనిసరి! అవి లేక పోతే 'గృహమే కదా స్వర్గసీమ' అన్న పాటను త్రిప్పించి పాడుకో వలసి వస్తుంది. కనీసపు అవసరం ఓ యిల్లు. పదివేల్స

పెట్టిందే యిల్లు దొరకదు. ఇల్లు కొన్నాము. పట్టింటో బ్రతకలేము గదా! ఫర్నిచరు కావాలి. రేడియో ఉండాలి. ఈ ముఖ్యావసరాల కన్నింటికీ నాకు డబ్బు ఎక్కడినుంచి వస్తుందని నీ ఉద్దేశం ?''

ఆపాటికి బాగా చీకటి పడిపోయింది. ఇంటా బయటా గూడా దీపాలు వెలిగించుకుని తన పనులేవో తాను చేసుకు పోతోంది పట్టణం. పుస్తకంలోనుంచీ మీల్సు టిక్కెట్లు రెండు చించుకుని మురళీకృష్ణ భోజనానికి వెళ్ళొద్దా మన్నాడు. ఆకాశ వాణి సంగీతంతోబాటుగా అయ్యరుగారి భోజనం గూడా బాగుండడంతో హోటల్లో నుంచీ ఈవలికి వచ్చేసరికి తొమ్మిది దాటింది. నాలుగు రోడ్లు త్రిప్పించి మిల్కుబారు లోపలికి తీసుకెళ్ళాడు మురళీకృష్ణ. అక్కడినుంచీ సినిమా థియేటరుకు దారితీశాడు. రాత్రంతా యించుమించు జాగరణ గానే గడవడంతో ఉదయం నిద్రలేచేసరికి ఆలస్యమైంది. మొదటి బస్సు అందదు. రెండోబస్సు పన్నెండుకు గానీ లేదు. ఏదో పనుందని మురళీకృష్ణ తొమ్మిదింటికే ఆఫీసుకు వెళ్ళి పోయాడు. నాకూ కొంత పని మిగిలి ఉండటం మూలాన మండీలవైపు బయల్దేరాను. మండీ ఆసాములు తలుపులు తెరచి తక్కెలు సర్దుకుంటున్నారు.

ఓ వసారాలోనుంచీ పిలుపు వినిపించింది. తిరిగి చూచాను. తులసమ్మ కనిపించింది.

''ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్లకు నాయనా! బాగున్నావా ? ఎప్పు డొచ్చావు ? మురళీకృష్ణ కనిపించాడా ?''

ఆమె పదేళ్లనాటి తులసమ్మలా లేదు. రక్తమాంసాలు అస్థిపంజరంపైన యిమిడిపోవడంతో ఆమె కృష్ణవర్ణదారు శిల్పంలా ఉంది. తలవెంట్రుకలు ఎండిపోయిన కసువు పోగుల్లా గాలికి కదులుతున్నాయి. జీవితం చిట్టచివర 'ఏమి మిగిలింది ?' అంటూ ఎదురయ్యే ప్రశ్నకు ఆమె ఏమని జవాబు చెప్పగలుగుతుంది ? అదిగో—నుదుట కానీ కాసంత కుంకుమ బొట్టు మాత్రం మిగిలింది. జీవితాన్ని తరచి తరచి చూచిన పెద్దలు భారతదేశపు సతీత్వ మనగా కష్టాలు భరించడం, కన్నీరు నించడం మినహాగా మరేమీ కాదన్నారు. జీవన సాగరంలో ఆడ దానికి ఐదవతనం ఒక చిన్న తెప్పలాంటిది. నిరంతర దుఃఖ ఝంఝామారుతాలకు తావలమైన జీవన సాగరంలో దిగంతాలదాకా చేస్తున్న పయనంలో ఆఖరు మజిలీదాకా ఆ తెప్ప తోడు ఒక్కటి దక్కితే చాలు! అంతకంటే తుల సమ్మలాంటి వాళ్ళు కోరదగిన దేముంది ?

చుట్టూరా కలయజూచాను. గోడ ప్రక్కన గంప ఒకటి కనిపించింది. గంపలో మట్టికుండ లున్నాయి. ఒకటి మజ్జిగదుత్త. వేరొకటి పెరుగుకుండ. ఇంకొకటి నెయ్యి ముంత. పోయేవాడు పూచిక పుల్లయినా వెంటరా దనడానికి నిదర్శనంగా మూడు కుండలు ఖాళీగానే ఉన్నాయి. తమ కుక్షిలోనుంచీ పట్టణంలో నివసిస్తున్న భాగ్యవంతులకోసం ఎంత పెరుగు, ఎంత మజ్జిగ, ఎంత నెయ్యి సరఫరా అయి ఉంటుందో వాటికేం తెలుసు ? నాగరిక సమాజం దృష్టిలో విలువలేని దౌర్భాగ్యపు వస్తువులు మట్టికుండలు. మానవుడికి ప్రాణవస్తువులాంటి పాడి దినుసుల్ని పదిలపరచి పంచిపెట్టడ మొక్కటే వాటికి తెలుసు! రుచిచూచే అదృష్టం వాటి నుదుట భగవంతుడు వ్రాసిపెట్టలేదు.

తులసమ్మకు ఊళ్ళో నాలుగైదు ఆవులున్నాయి. ఓపిక ఉన్నా, లేకున్నా జరాభారమూ, రుజా ప్రకోపమూ ఎంతగా పీడిస్తున్నా ఆవుల్ని తోలుకెళ్ళి పొలాల్లోనూ కొండ కోనల్లోనూ త్రిప్పుకరావడం నరసయ్యవంతు. కుక్కి తట్ట నిండుకూ చెక్కుడు బారతో గడ్డి చెక్కి తీసుకరావడం తుల సమ్మ వంతు. రెండు పూటలా తిండి వండుకునే వెసులు బాటు తులసమ్మకు అందుబాటులో లేని సుఖం. అల్లంత దూరాన ఆమె కనిపించగానే ఆవులు గడ్డికోసం, దూడలు పాల కోసం పగ్గాలతో గింజులాట ప్రారంభిస్తాయి. ఆవులకు మేత బెట్టి, దూడల్ని పాలకు విడిచి, పిండుకున్న పాలను కుంపటి మీది కెక్కించి, అదనెరిగి తోడుబెట్టి ఆవలింతలతో ఆమె మేను వాల్చేసరికి ఊరి కనురెప్పలమీద నిద్రాదేవత హాయిగా సేదదీరి ఉంటుంది. ఆ ఊళ్ళో తెల్లవారుజామున సైరను మ్రోగదు. కానీ ఆ ప్రశాంత వాతావరణంలో పట్టణం తాలూకు సైరను మ్రోత బాటలూ తోటలూ దాటి వంకలూ, వాగులూ దాటి పొలాలూ బీళ్లూ దాటి ఆ కుగ్రామం లోని కుటీరాల్లోకి సన్న సన్నగా వినిపిస్తుంది.

పట్టణానికి పల్లెకూ అయిదుమైళ్ల దూరం. తుల సమ్మకు రెండు గంటలు పట్టే కాలినడక.

''మురళి కనిపించలేదా బాబూ ?'' మళ్లీ అడుగుతోంది తులసమ్మ.

కనిపించాడని చెప్పాను.

''ఏమంటున్నాడు ?''

''ఏమంటాడమ్మా ? ఈ లోకానికి సంబంధించిన విషయా లన్నింటిపైనా మురళీకృష్ణకు స్వంతమైన అభి ప్రాయా లున్నాయి. ఇంతకూ నువ్వడుగుతున్నది దేన్ని గురించి ?''

''అదే నాయనా— పెళ్ళిమాట !''

సిటీలో చదువుకునే రోజుల్లోనైతే సెలవుల్లోనైనా యింటి ముఖం చూడక తప్పేదిగాదు మురళీకృష్ణకు. పట్ట ణంలో ఉద్యోగమైన తర్వాత సెలవులతో బాటుగా యింటికి రాకపోకలు గూడా సన్నగిల్లిపోయాయి. కుమారుణ్ణి కలుసు కుని ముఖాముఖిగా మాట్లాడే అవకాశాలు తులసమ్మకు చాలా తక్కువ. అథవా మాట్లాడినా అతడిభాష తులసమ్మకేమర్థ మౌతుంది గనుక! చదువుకోసం బస్తీకి పంపిననాటి నుంచీ కుమారుడి భాష తన కర్థంకావడానికి ఆమెకు దుబాసీలు అవ సరమౌతూ వచ్చారు. ఎక్స్‌కర్షను వెళ్ళాలి. అర్జంటుగా వంద రూపాయలు— అంటూ తంతిలా ఒకజాబువస్తే తులసమ్మకు వ్యాఖ్యానం కావలసి వచ్చేది— సువిశాలమైనది భారతదేశం.

మహాబలిపురంలో రాతి రథాలున్నాయి. హంపీలో శిథిలాలున్నాయి. హైదరాబాదులో సాలారుజంగు మ్యూజియం వుంది. అజంతాల్లో గుహామందిరాలున్నాయి. మనిషి బావిలో కప్పలా బ్రతికేం లాభం ? అలాంటి దృశ్యాలుచూచి పుట్టువును సార్థకం చేసుకోవాలి ? ఎక్స్‌కర్షనంటే విహారం. అలాంటి ప్రదేశాలకు వెళ్ళిరావడ మన్నమాట !— ఈ విధంగా కొనసాగే టీకా తాత్పర్యాలపై మళ్ళీ కొన్ని ప్రశ్నలు వుత్పన్న మయ్యేవి. రాతిరథాలంటే అవి ఎలా వుంటాయి ? సాలారుజంగు అనే ఆయన సాయిబా ? మేడలూ మిద్దెలూ చూడాలిగానీ శిథిలాలు చూడడ మేమిటి ? గుహల్లో చీకటిగదా, లోపలికి వెళ్ళడం ఎలా సాధ్యం ? దాని బ్రతుకు దానికి హాయిగానే గడిచిపోతుండగా యిప్పుడు బావిలోని కప్పకు వచ్చిన కష్టమేమిటి ?

తులసమ్మకు సమాధానం చెప్పుకోడంలో చెట్టును ఆటువుంచి నరుక్కురావడమే మేలనిపించేది— లక్షాధిపతులు బిడ్డలు,— జమీందార్ల అబ్బాయిలు కాలేజీలో చదువుకుంటారు. వాళ్ళకాలొకచోట నిలవదు. హమేషా తమాషాగా దేశాలపైన తిరిగిరావడం వాళ్ళ వ్యాసంగాల్లో ఒకటి. వాళ్ళతో కలిసి చదువుకుంటున్నాడు గనుక మురళీకృష్ణ కూడా నలుగురితో బాటు నారాయణా అనక తప్పదు— ఈ చిట్కా యింద్రజాలంలా పనిచేసేది తులసమ్మపైన ! గొప్పవాళ్ళ సాహచర్యంలో మెలగుతున్న తన కుమారుడు ఆ మాత్రం ఖర్చులకు వెనుదీయడం నా మోషీకదూ ! నూరు ఆరైనా, ఆరు నూరైనా అప్పోసప్పో చేసి తాను కుమారుడి పరువు నిలబెట్టుతుంది. ఆప్పేంచేస్తుంది ? తిరిగివచ్చి వాడు ఉద్యోగంలో చేరితే అప్పులు చప్పున ఎగిరిపోవూ !

ఇప్పుడు తులసమ్మ తెలుసుకో గోరుతున్నది— పెళ్ళిని గురించి మురళీకృష్ణ ఏర్పరచుకున్న అభిప్రాయం.

అదామెకు చూచాయగానైనా తెలిసివుండదా ? ఏమో తెలిసివుండకపోవచ్చు.

“అదేమిటమ్మా ! కష్టపడి చదివించి యింత వాణ్ణి చేశావు. అతడొక ఇంటివాడైతే పరమానందం కలిగేది నీకు ! నీ యిష్టమేమిటో చెప్పగూడదూ ?” అన్నాను.

“నాదేముంది నాయనా ! వన్ను ఊరు పొమ్మంటోంది. కాడు రమ్మంటోంది ఇంట్లో ఓ ముసలాయన వున్నాడు. ముగ్గురు కూతుళ్లు కాపురాలు చేసుకుంటున్నారు. మేమెవ్వరమూ వాడిపెట్టు పోతలకైతే ఆశించడంలేదనుకో ! కానీ పండుగా పబ్బమూ జరిగినప్పుడైన వాడు ఇంటికి రావద్దూ ! రెండు మూడేళ్ళ కొక్కసారైనా యింటబుట్టిన ఆడబిడ్డలు ఇంత పసుపుకుంకుమకోసం ఆశించరూ! ఎవరో ఒక మహారాజు పదివేలో పాతికవేలోపోసి పెళ్ళిపీటల పైనుంచీ అలాగే లాక్కెళ్ళిపోయిన తర్వాత వాడు మనవాడని చెప్పుకోడానికైనా వీలుంటుందా బాబూ ?”

గడ్డు ప్రశ్నతోనే ఎదురైంది తులసమ్మ.

“చెప్పు నాయనా ! అంతడబ్బుపోసి అల్లుణ్ణి గడించుకున్న తర్వాత వాళ్ళకు అబ్బాయిపైన హక్కు ఏర్పడక పోతుందా ?”

ఎందుకేర్పడదు ? ఏర్పడేదే అది !

“బాబ్బాబూ ! నీకు పుణ్యముంటుంది. ఎలాగైనా వాడికి నువ్వు నచ్చచెప్పాలి. ఈ నాడు డబ్బుముఖం చూస్తే మమకారాలు నిలవ్వు. పుటుక్కున తెగిపోతాయి. ఆడుబిడ్డలు కన్నీళ్ళు పెట్టుకుంటారు. ముసలాయన కృంగిపోతాడు. ‘అత్తా’ అని ఆప్యాయంగా పిలిచి ఆకులో అన్నంపెట్టి దగ్గరగా కూర్చునే కోడలు దొరికితే చాలు నాకు !”

ఎవరు లేనప్పుడు వాళ్ళమాట మాట్టాడ్డమే మంచిది. “ఐతే ఓ పల్లెటూరి పిల్లను తీసుకొచ్చి నీ కుమారుడికి కట్టబెట్టాలనుకుంటున్నావటమ్మా ?” అని కాసేపు మురళీకృష్ణ పక్షాన్నే నిలబడటానికి ప్రయత్నించాను.

“ఎందుకూ ! పల్లెటూళ్ళల్లో మాత్రం చదువుకున్న అమ్మాయిలు లేరాబాబూ ! పల్లెయినా పట్నమయినా మన తాహతుకు తగిన సంబంధం మనకు చాలు. పెంచి పెద్దచేసిన దూడను అమ్ముకుంటే నాకు పదిరోజులు నిద్రపట్టదు. ఆ దూడ కలల్లోకి వస్తుంది. కొట్టంలో బోసిగా వున్న కట్టుకొయ్య కనిపిస్తే ప్రాణం ఉసూరుమంటుంది. నీకు చెప్పాలా నాయనా ! మమకారాల సంగతి నీకు తెలియదూ ?”

మండీలో పనివుండి వచ్చిందేమో “ఉండు నాయనా ! ఇప్పుడే వస్తాను” అంటూ లోపలికి వెళ్ళింది తులసమ్మ.

చొక్కా చేతిని పైకి మడిచి ముంజేతి కంకణాన్ని ప్రదర్శించినట్టుగా క్రితంరోజు రాత్రి మాటల సందర్భంలో మురళీకృష్ణ వివాహంపైన తన స్వాభిప్రాయాన్ని ‘సుస్పష్టం చేశాడు. అనతికాలంలో అదే విషయంపైన మధ్యవర్తిత్వం నెరపవలసి వస్తుందని అనుకోలేదు. తీరా రాయబారానికి పూనుకుంటే మురళీకృష్ణ వైఖరి ఎలావుంటుంది ?

అయిదు నిముషాల్లో తిరిగి వచ్చింది తులసమ్మ. “వెళ్ళొస్తాను బాబూ ! మరచిపోకుండా మురళితో మాట్లాడి వెళ్తావుగదూ ?” అంటూ తెలిగ్గావున్న గంపను తలపైకెత్తుకుంది.

తిరిగి వెళ్ళిపోతున్న వాలకాన్ని బట్టి చూస్తే దేనికోసం ఆమె మండీలవైపు వచ్చిందో ఆ కార్యం సానుకూల మైనట్టు లేదు.

ప్రశ్నించాను.

గోసంపదతో బాటుగా ఆ కుటుంబానికి రెండెకరాల పొలం గూడా ఉంది. కౌలు కివ్వగా పదిమూటల బెల్లం యిల్లు చేరింది. చెరకు బెల్లానికి గిరాకీలేని రోజులు. బండికి బాడుగ పెట్టి వరకును మండీకి తోలించుకోవలసి వచ్చింది.

“డబ్బివ్వటానికి మండీవాళ్లు గడువు పెడుతున్నారటమ్మా ?” అడిగాను.

"అబ్బే, వాళ్ళు నిక్కచ్చి మనుషులు బాబూ! గడువులు పెట్టే రకం కాదు. నాకేనా ఆ డబ్బుతో పనేముంది? బాండుకు వాయిదా పోతోందని ఓ పెద్దమనిషి పీకలపైన కూర్చుంటున్నాడు. దీన్ని తీసుకెళ్ళి ఆయన కడ్డుపెడదా మనుకున్నాను ......"

అనుకున్న దొకటైతే జరిగేది వేరొకటి. డబ్బుకోసం వెళ్ళేసరికి మండీ ఆసామి తెల్లబోయి "ఇంకా ఏం డబ్బమ్మా! మొన్ననే మీ అబ్బాయి పట్టుకెళ్ళాడే!" అన్నాడు.

"వాడి సంసారం. వాడేమైనా చేసుకోవచ్చు. ఐనా అవసరం తగలకపోతే వాడైనా ఆ డబ్బుతో ఏం చేసుకుంటాడు? పోనీలే నాయనా! ఈ సంగతి మాత్రం అడగొద్దు ...."

'అలాగేనమ్మా' అన్నాను.

దృక్పథంలోనుంచీ వైదొలగేదాకా ఆ వృద్ధురాలి వైపునుంచీ చూపులు మరల్చుకోలేకపోయాను. ఛురకత్తి అంచుల్లా వచ్చి లోకంపైన విడిపోతున్న ఖరకరుని కిరణాల తీక్ష్ణ స్పర్శకు ఆమె శరీరం అలవాటు పడిపోయింది. బుస్సన లేచి పాదాలపైన పేరుకునే బాటలోని బూడిద దుమ్ము మినహాగా ఆ పాదాలకు పాదరక్షలు లేవు. తలపైన గంప పినా ఆతపత్రం సున్న. దారిప్రక్కన ఆకులు రాల్చుకుని నీడ నివ్వడానికి మారాంచేసే చింతచెట్లు. అవైనా ఫర్లాంగుకు ఒకటి, రెండు మాత్రం. ఏ రక్షణా లేక శీతోష్ణస్థితుల కోపతాపా లన్నింటికీ పుత్కారంగమైపోయిన శరీరాన్ని ఈడ్చుకుంటూ ఎడారి ఎండల్లో మోయరాని బరువును మోస్తూ వెళ్తున్న లొట్టిపిట్టలా జీవనయాత్రాపథం వెంట సాగిపోతున్న తులశమ్మకు చలువ పందిరిలాంటి సుఖం ఎప్పు డెదురౌతుంది?

సాయంకాలం అయిదు గంటలకు సరాసరి ఆఫీసుకే వెళ్ళి మురళీకృష్ణను కలుసుకున్నాను.

"ఊరికి వెళ్ళలేదా! మరీ మంచిది. ఈరోజే ఓ కొత్త సినిమా వచ్చిందట! ఫస్టుషోకే వెళ్దాం" అన్నాడు మురళీకృష్ణ.

ఓవైపుగా వెళా లనుకున్న తర్వాత ఈ బండిని మరోవైపుగా మళ్ళించడం దుస్తరం. ఒకవేళ మళ్ళించినా మతిపోయినంత పనౌతుంది. మురళీకృష్ణను వెంబడించక తప్పింది గాదు.

సినిమా కొత్తదే. అల్లికలో కొత్త డిజైనుల్లా అక్కడక్కడా కొత్త సన్నివేశాలు ఎదురయ్యేమాట నిజమే! కానీ కథావస్తువులో ప్రత్యేకించి చెప్పుకోదగిన నూతనాంశ మేదీ లేదు. గుణం, రూపం, విద్య లాంటి వేవీ లేకపోయినా దండిగా కట్నాలు తీసుకొచ్చే సంబంధాన్ని నిర్ణయిస్తాడు తండ్రి. తన నిర్ణయానికి కట్టుబడకపోతే ఆస్తిలో ఓ చిల్లిగవ్వయినా కుమారుడికి దక్కదంటాడు. కట్నాన్ని తృణప్రాయంగా చూచి, తండ్రిగారి వైముఖ్యాన్ని సైతం భరించి, కమలనాభుణ్ణే, కాలదేశ వర్తమానాలను, శుక్రాచార్యుల శాపాన్ని ఎరిగిఉండి కూడా కోరికోరీ అపాయాన్నే కొనితెచ్చుకున్న బలిచక్రవర్తి కిమల్లే కథానాయకుడు ఆదర్శవివాహం చేసుకుంటాడు.

భుజంపైన చేయివేసి మురళీకృష్ణ ముఖంలోకి చూస్తూ "నిజ జీవితాలకు విరుద్ధంగా అల్లుకుపోతే సినిమా కథలు తయారవుతాయేమో!" అన్నాను.

"మన మిక్కడ కొచ్చిందెందుకు? సినిమా చూడ్డానికా! దీనికీ నిజ జీవితానికి పాటా వేసి చూడ్డానికా! సినిమా ఎంజాయ్ చెయ్ మిత్రమా! మిగిలిన విషయాలు నీ కెందుకు?'

హోటల్లో భోజనంచేసి శరీరాలను గదిలోకి చేరవేసేసరికి పదకొండు గంటలు కావచ్చింది.

"ఒకటి రెండు మాట లున్నాయి మురళీ! చాలా ముఖ్యమైన విషయం" అన్నాను.

"మాటలా! ఇప్పుడా? అబ్బో నిద్ర, నిద్ర. ఇప్పుడు సాధ్యంకాదు" అన్నాడు మురళీకృష్ణ.

"సాధ్యమో అసాధ్యమో నేను చెప్పక తప్పదు. నువ్వు వినకా తప్పదు."

"ఇదేం ముప్పురా బాబూ! ఊఁ కానీయ్ మరి! తప్పుతుందా?"

"ఉదయం మండీల దగ్గర మీ అమ్మ కనిపించింది."

"కనిపించి?"

"ఎలాగైనా నీకు నచ్చచెప్పమని కోరింది ...."

"చెప్పు."

"క్రొత్తగా చెప్పేదేముంది! రాత్రి మన తర్జన భర్జనల్లో నలిగిన విషయమే!"

"నా సమాధానాన్ని అప్పుడే చెప్పినట్టు జ్ఞాపకం ..."

"ఆలోచించు మురళీ! తల్లి అభిప్రాయాన్ని త్రోసిరాజనటం న్యాయంకాదు."

"అందుకు రెడీమేడ్ సమాధానం ఉండనే ఉంది. పెళ్ళి చేసుకోబోయేది నేను ...." అవులిస్తూ పరుపు పైకి ప్రాలిపోయాడు మురళి.

విస్తరించి చెబుతే మురళీకృష్ణ దారిలోకి రావచ్చునన్న ఆశావేశం కొడిగట్టిన దీపంలా ఇంకా ఏమూలో దాగి ఉంది. కానీ తల్లిని గురించి మురళీకృష్ణకు తెలియని విషయా లేమున్నాయి? తనకోసం ఆమె పడిన పాట్లన్నీ ఏకరువు పెట్టాను. ఆమె ఆశలను ఆశయాలను ప్రతిఘటించకుండా వీలైనంతలో ఓ సమన్వయ పద్ధతిని ఎన్నుకోడం భావ్యమన్నాను.

అస్మదీయుడి కంఠశోష జోలపాటలా పనిచేసిందేమో— మురళీకృష్ణ గురకపెట్ట సాగాడు.

తట్టి లేపి "నిద్రపోయావా మురళీ!" అన్నాను.

"నువ్వింకా మాట్లాడుతున్నావేమిటి ? పడుకోవయ్యా బాబూ ! కంటూరా నిద్రపోతే కాశికి పోయినంత పుణ్యమట !" అన్నాడు మురళి.

*　　*　　*　　*

ఆరు మాసాల అనంతరం ఒకనాటి టపాలో ఆహ్వానం అందింది.

అదే ముహూర్తానికి ఒకానొక దగ్గరి బంధువుల యింట్లో శుభకార్యం తటస్థించింది. తుమ్మితే చాలు, ముక్కు వూడిపోతుం దనుకునే మనస్తత్వం వాళ్లది. ఆ శుభ కార్యానికి వెళ్లకపోతే కలకాలం మాటపడవలసి ఉంటుంది. మురళీకృష్ణ విషయంలో అలాంటి చిక్కు లేదు. అనివార్య కారణాలవల్ల పెళ్లికి రాలేకపోయానని ఓ కార్డుముక్క వ్రాసి పడేస్తే చాలు. ఆపనే చేశాను.

కానీ మురళీకృష్ణ పెళ్లికుమారుడైన వైనమూ, వైభోగమూ ఎలాంటివో తెలుసుకోవాలన్న కుతూహలం మాత్రం లోలోపల లేకపోలేదు. ఎలా తెలుస్తుంది ? ఎవరికైనా వ్రాసి తెలుసుకుందామన్న కోరిక యింకా ఆచరణలోకి రానేలేదు. అంతదూరంనుంచీ రామభద్రం నా యింగితాన్ని ఎలాగో పసిగట్టగలిగాడు. అతని దగ్గర నుంచీ సుదీర్ఘమైన ఉత్తరం వచ్చింది.

నేను పెళ్లికి గైర్ హాజరైనందుకు ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు రామభద్రం. మరు వాక్యంలో 'పోనీలే, వెళ్లి మాత్రం మేమేం బావుకున్నాము ?' అంటూ అంతలోనే తన అభియోగాన్ని ఉపసంహరించుకున్నాడు.

పెళ్లికి వెళ్లి ఎవరైనా బావుకునే దేముంది ? పెళ్లిళ్ల మూలంగా ఎవరికైనా లభ్యమయ్యేది ఒకటి రెండు పూటల తిండితో బాటుగా ఒక్కింత వినోదం. మరీ మహరాజులైతే ఆ తిండీ, ఆ వినోదం కూడా వాళ్ల అంతస్తుకు తగినంత హుందాగా ఉండేమాట నిజం. లేనిపోని విలువలకు పరిగణన యిచ్చి మురళీకృష్ణ నామర్దా సంబంధాలకు ఒప్పుకోడని నాకు బాగా తెలుసు. మరైతే రామభద్రం అసంతృప్తికి కారణమేమై ఉంటుంది ?

రామభద్రం లేఖ తాలూకు రెండో పేజీలో అందుకు ప్రత్యుత్తరం లభించింది.

" .... ఒక్కొక్క పంక్తికీ రెండువందల మందికి చొప్పున వడ్డించగా, మధ్యాహ్న భోజనాలు పూర్తి కావచ్చేసరికి ప్రొద్దు బాగా వాటారిపోయిందంటే అక్కడ చేరిన జనసందోహం ఏపాటిదో వూహించుకోవచ్చు. ఆడపెళ్లివారి బంధు బలగాన్ని గురించి ప్రత్యేకించి చెప్పడం అవసరం. మనుషుల సంగతలా ఉండగా వాళ్లు తమ వెంట తెచ్చుకున్న పెట్టెలు, పరుపులు, బుట్టలు సంచుల్లాంటి సామానులతో విడిదిలోని గదులన్నీ నిండిపోయాయి. మిగిలింది హాలు మాత్రం. హాల్లో ఇసుకవేసినా రాలనంత జనం. ఎడతెగకుండా యింకా లోపలికి వస్తున్న బంధువులకు తావు చేయడం కోసం గొంతు చించుకుంటున్న పెళ్లి పెద్దల హంగామాను కించపరుస్తూ సంగీత దేవతపైన నిర్దాక్షిణ్యంగా కసిదీర్చుకుంటున్న లౌడ్‌స్పీకర్లు. మధ్యలో అందరినీ ఆకర్షించే విధంగా సింగారాలు తీర్చిదిద్దుకున్న పెళ్లి మండపం. ఆ మండపానికే కొన్ని వందల రూపాయలు ఖర్చయినట్టు వినికిడి. అంతా బాగానే ఉంది. కాని వివాహానికంతా కీలకప్రాయమైన అతి ముఖ్య ఘట్టమేదైతే ఉందో అక్కడే వెలితి కనిపించింది. కంకణధారణ, కాశీయాత్ర, నలుగులు నాగవల్లి లాంటి ఆచారాలేవీ లేవు. ఆఖరుకు ఎవరైనా అయిదు నిమిషాలపాటు కళ్లు మూసుకుని పరధ్యానంలో పడిఉంటే, వాళ్లు కళ్లు తెరిచేసరికి పెళ్లి జరిగిపోయిందన్న వర్తమానం తెలిసి ఉంటుంది. ఇదివరకే నిర్ణీతమైన కార్యక్రమానికి దారిలో అడ్డుతగిలినవారి సంతృప్తికోసం కారు దిగి ఆదరా బాదరాగా ఒకటి రెండు మంచి మాటలు పలికిపోతున్న నాయకోత్తముల్లా వధూవరులు ముచ్చటగా కొద్ది నిముషాలు మాత్రమే పెళ్లి పందిరిలో కనిపించారు. కనిపించారట—అనడం భావ్యం. ఎందుకంటే తమ పార్టీకి చెందని నాయకుడి ఉపన్యాసాన్ని దూర దూరంగా నిల్చుని వింటున్న రాజకీయవాదుల్లా పెళ్లికుమారుడి మిత్రులు లోపల తావులేక పోవటంతో వసారాలోనూ, వీధుల్లోనూ నిల్చోవలసి వచ్చింది.

తలిసెట్టి రామారావుగారంటూ ఓ వ్యంగ్య చిత్రకారులుండేవారు మునుపు. పెళ్లిళ్లలో వ్యక్తుల హోదాలను గురించి ఆయన ఓ చిత్రం వేశారు. ఆ చిత్రంలో పెళ్లికుమారుడి తల్లిదండ్రులు గలివరు బ్రాబ్డింగుకు నాగు దేశంలో కనుపించిన మహాకాయుల ఆకారంలోనూ, పెళ్లికుమార్తె తల్లిదండ్రులు అదే యాత్రీకుడికి మరొక దేశంలో ఎదురైన లిల్లీపుట్టుల లాగానూ గోచరిస్తారు. సజీవులై ఉండి మురళీకృష్ణ పెళ్లికి గనుక విచ్చేసి ఉండినట్టయితే రామారావుగారు ఆశ్చర్యాతిరేకంతో నిర్ఘాంతపోయి ఉండేవారు. పెద్ద ఎత్తున మహాసభలు నిర్వహిస్తున్న ఆహ్వానసంఘ అధ్యక్ష ఉపాధ్యక్షులకు మల్లే వధువు తల్లి దండ్రులు దర్పంగా మాట్లాడుతూ, హడావిడిగా తిరిగేస్తూ విడిదిలో ఎక్కడబడితే అక్కడ కనిపించారు. వరుడి తల్లిదండ్రు లెక్కడన్న ప్రశ్న నిరుత్తరంగా ఉండిపోయింది. వాళ్లు ఏమూల ఒదుగుళ్లు పోయారో తెలియదు ...."

నవ్వొచ్చింది నాకు. తమవల్ల ఏం తప్పిదం జరిగిందని వాళ్లలా ఒదుగుళ్లుపోయి ఉంటారు ? కుమారుడికి విద్యా బుద్ధులు చెప్పించడమే తల్లిదండ్రుల తప్పిద మనుకోడానికి మనసు అంగీకరించదు. కుమారుడికి సంఘంలో ఓ ఉన్నత స్థానం కల్పించి తా మక్కడికి చేరుకోలేక పోవడం వాళ్ల తప్పిదమైతే కావచ్చు !

ఉన్నత విద్యాలయాల్లోనూ, కళాశాలల్లోనూ చదువుకుంటున్న తమ కుర్రవాళ్లకు జాబులు వ్రాసిపెట్టమనీ మని

యార్డరు ఫారాలు నింపమనీ యింటికి వచ్చే తల్లిదండ్రుల వైపు చూస్తుంటే విస్మయం కలిగేది నాకు! వాళ్ల ముఖాల్లో ఎందుకింత ఆనందం తాండవిస్తోంది? వీళ్ల కేపాటి న్యాయం జరుగుతుంది? అనాగతంలోకి తొంగిచూచే దూరదృష్టినే గనుక భగవంతుడు ప్రసాదించి ఉన్నట్టయితే, వీళ్లు తమ బిడ్డలను ఊరి పొలిమేరలైనా దాటించేవారు కారేమో! ఇలాంటి సందేహాలు కలిగినప్పుడల్లా స్మృతిపథంలో మెదిలేవాడు మురళీకృష్ణ. ఒకటి రెండుసార్లు పట్టణానికి వెళ్లినా అతణ్ణి కలుసుకోడం కుదిరింది గాదు. పెళ్లయిన కొత్తలో అత్తగారింట కొన్నినాళ్లు హాయిగా 'అల్లరికం" గడిపినవాడై, ఆ తరువాత అతడు సతీసమేతంగా కొంత దేశం తిరిగి వచ్చాడన్న ఉదంతం మాత్రం మిత్రుల మూలంగా తెలిసింది.

ఓరోజు సాయంకాలం పట్టణంలో బస్సు దిగాను. ఆఫీసునుంచీ యింటికి వెళ్తూ ఎట్టఎదుట తారసిల్లాడు రామభద్రం. రాజకీయ, సాంఘిక, సాహిత్యాద్యనేక విషయాల్లో కొత్త పరిణామాలను గురించి తెలియజెప్పడానికి వీలుగా నాలాంటి పల్లెటూరి వ్యక్తి ఒకడు ఎదురైన రోజు రామభద్రానికి పర్వదినం. మిగిలిన పరిణామాల మాట కేమిగానీ, మురళీకృష్ణ కథలో నూతనాంశాలను వినడానికి నేను సైతం శ్రద్ధాళువునుగా లేకపోలేదు.

"విశేషాలు చాలా ఉన్నాయి" అన్నాడు రామభద్రం. ఆ విశేషాల కన్నింటికీ అప్పటి కప్పుడే ఓ ఉపక్రమణిక తయారు చేశాడు.—" కొండనాలుకకు మందు వేస్తే అసలు నాలికే ఊడిపోవడానికి ఓ తార్కాణం చెప్పగలరా మీరు?"

"వినేవాడికి చెప్పేవాడు లోకువంటారు. నేను చెప్పను. వింటాను" అన్నాను.

రామభద్రం గొల్లున నవ్వేశాడు. "ఐతే నేనే చెబుతాను. ఇంతకాలానికి కుమారుడు తల్లి కష్టాన్ని గుర్తించాడు ...."

సామెతకూ దృష్టాంతానికి బొత్తిగా పొత్తుకుదరడం లేదు!

"పోనీ, వివరిస్తాను" అన్నాడు రామభద్రం. ప్రతి రోజూ పల్లెకూ పట్నానికీ తిరగడంవల్ల ఆరోగ్యం చెడిపోతుందట! పైగా వృద్ధాప్యమాయె! తల్లినీ యింటిదగ్గరే వుండిపొమ్మన్నాడు కుమారుడు...."

"ఇందులో అసలు నాలుక వూడిపోవడానికి ఆస్కారం లేదే!"

"అప్పులెవరు తీరుస్తారు?"

"అప్పులేం చేస్తాయి. ఆస్తిని ఆవరించగల వంతే గదా?"

"ఆ తెంపు వాళ్ళకుండద్దూ! చచ్చి సున్నమైనా సరే, కుమారుడికి ఆ ఆస్తి దక్కించి వెళ్లాలన్నది వాళ్ళ తాపత్రయమైతే?"

"అప్పులు పెరగ్గూడదు. ఆస్తులు తరగ్గూడదు. పాము బడితా సామెతలా వుంది. ఈ చిక్కునెలా విప్పడం?"

"చిక్కు విప్పేవంత పుణ్యం! అప్పుల మాట దేవుడెరుగు! పట్నానికి రాకపోతే పల్లెటూళ్లో ఆ కుటుంబానికి జరుగుబాటెలాగో ఆలోచించరేమీరు!"

అదీ ఆలోచించవలసిన సంగతే!

ఆలోచనకు అడ్డుతగిలాడు రామభద్రం— "చదువక ముందు 'కాకరకాయ' అనీ చదువుకున్న తర్వాత 'కరకరకాయ అన్న వాడిలా వుంది మీ వ్యవహారం! ఏమిటండీ మీరుమరీనూ..." రామభద్రం విసుక్కుంటున్నాడు.

నా అజ్ఞతను నేను ఏవిధంగా వ్యక్తం చేశానో తెలియడం లేదు!

"నిజమే అప్పుడే నగరప్రవేశం చేసిన 'జింబో'ను అనేక విషయాలకు మన్నించవలసి వుంటుంది" అన్నాను.

క్షమాపణ కోరుకున్నట్టుగా తటాలున నా చేతిని తన చేతిలోకి తీసుకున్నాడు రామభద్రం— "ఎంతమాట కెంత మాట! ఇచ్చిన క్లూల సాయంతో మీరు అసలు సంగతి ఆకళించుకోగలరనుకున్నాను...."

"ఎదుటి వారి తెలివి తేటలను గురించి గొప్పగా అంచనా వేయడానికి పూనుకుంటే యిక లోకంలో ఎవరి పనులు వాళ్ళు చేసుకోడం దుర్లభం! రాజకీయోపన్యాసాలకు తరచుగా వెళ్లేవారు మీరు! మీకు తెలియని విషయమేమీగాదు...."

"చంపేశారండీ మేష్టరుగారూ: ఇక పది నిముషాలు నేను తేరుకోలేను....."

బుజ్జగించి రహస్యమంటూ ఏదైనావుంటే చెప్పమన్నాను.

"మీరైనా వూహించలేనిదేమీగాదు. పట్టణానికీ తిరగడంవల్ల ఆరోగ్యం చెడిపోతుం దనుకోడం మురళీకృష్ణ స్వభావానికి విరుద్ధం! మీదు మిక్కిలి అందువల్లనే ముసలావిడ ఆరోగ్యం బాగున్నదని చెప్పగలగడం అతడితత్వం. పోగా వార్ధక్యమనేది హఠాత్తుగా యీటీవల మూడు మాసాలనుంచీ ప్రారంభమైన దేమీగాదు. అప్పులు పెరగనిమ్మనిగానీ, ఆస్తి తరగనిమ్మనిగానీ అనుకునే అవివేకిగూడాకాడు మురళీకృష్ణ. ఈ పై బురఖాలన్నీ తీసిచూస్తే—వాస్తవం కనిపిస్తుంది."

"అదే అదే— అదే నాకు కావలసింది" అన్నాను.

"ఊళ్లో శ్రీమతికి దండిగా బంధువులున్నారు. ఫలానా వ్యక్తి పాలు పెరుగూ అమ్ముంకుంటోందని తెలిస్తే అవమానం ఎవరికి?"

బదులుకు బదులు! జోడుగుండ్ల తుపాకీని ఆయువుపట్టుకు గురిపెట్టి తారుమని కాల్చినంత పనిచేశాడు రామభద్రం. ఈ దెబ్బనుంచీ కోలుకోడానికి పదినిముషాలు చాలవు.

పట్టుగర్రతో నరాలను బిగ్గరగా లాగిపట్టుకున్నట్టుగా బుద్ధిస్తబ్ధమైపోయి, మనసుమంచు గడ్డలా బిగుసుకుపోయి, కాలదేశ వర్తమానాల స్పృహలేక మరమనిషిలా నడుస్తున్నానేమో, లారీలక్రింద సాగిలపడకుండా సైకిళ్ళకు ఢీ యివ్వకుండా రామభద్రం రోడ్డు ప్రమాదాలనుంచీ నన్ను రక్షించాడు.

"అన్నట్టు ఈ మధ్య మీరు మురళీకృష్ణను కలుసుకోలేదా మేష్టారుగారూ ?"

"నేనా! మురళీ కృష్ణనా!" శూన్యంలోనుంచీ ప్రయాణం చేసివచ్చి వాతావరణంలోపడి ఊపిరి పీల్చుకోడానికి ప్రయత్నిస్తున్న ప్రాణిలా గిలగిలలాడి పోతున్నట్టున్న నా వైఖరి రామభద్రానికి ఆశ్చర్యం కలిగించి వుంటుంది. కారణం చెప్పలేను. ఎందుకోగానీ నా అంతరంగంలోని కల్లోలాన్ని ఎదుటి మనిషి గుర్తించడం నాకిష్టంలేదు.

"వీలైతే ఈసారి కలుసుకోవాలి. కానీ అంతకంటే తొందరైన పనులున్నాయి. బజార్లో కొన్ని వస్తువులు కొనుక్కోవాలి. ఉదయం ఆరుగంటలరైల్లో ఓ మిత్రుడు తిరుపతి నుంచీ హైదరాబాదు వెళ్తున్నాడు. ఏదో మాట్లాడాలని స్టేషనుకువచ్చి కలుసుకోమన్నాడు. ఆ మాటలేవోవిని, ఆ పైన తరువాత పెదకాపుగారికోసం సర్కారెరువు సంగతి వాకబు చేయాలి. ఓ కుర్రవాడి స్కాలర్‌షిప్పు కోసం తాశీల్దారుగారిని సంధించాలి...."

వెళ్ళొస్తానని చెప్పి ముందుకు సాగాను. పది బారల దూరం నడిచానో లేదో వెనుకవైపునుంచీ మళ్ళీ పిలుపు వినిపించింది.

"నా నోట్లో నువ్వు గింజయినా నానదండీ మేష్టారుగారూ ! మీపాటుకు మిమ్మల్ని వదిలిపెట్టవచ్చుగదా ! ఉఁహూ, నా మనసొప్పదు...." మరీ దగ్గరగా వచ్చి ఈ సారి నిజంగానే ఏదో రహస్యం చెబుతున్నట్టుగా కొనసాగించాడు రామభద్రం "ఇటుచూస్తే కుమారుడి ఆజ్ఞ. అటుచూస్తే సంసారం జరగదు. నుయ్యికీ గొయ్యికీమధ్య ముసలావిడ ఏం చేస్తుందో తెలుసా మేష్టారూ ! బహుశా యిది నా కొక్కడికి మాత్రమే తెలిసిన రహస్యం. ఒకటి రెండు గంటలు ముందుగానే యింటిదగ్గర నిద్రలేస్తుంది. వచ్చి యథాప్రకారంగా వాడుకలవాళ్ళకు చల్ల బోసి, సూర్యోదయం కాకమునుపే తిరుగుదారి పడుతుంది.

* * *

ఆరోజు రాత్రి నాకు తిన్నగా నిద్ర పట్టినట్టు జ్ఞాపకం లేదు. మానవరక్తం రుచి మరిగిన మశకాలకు మత్కుణాలకు ఆటపట్టయిన చోట ఆశ్రమం లభించింది. పీడ కలలు వెన్నంటిన కలత నిద్రలో ఆ గదిలోనే పడుకున్న మిత్రుడి గురక రకరకాల శబ్ద విన్యాసంతో అడివి మెకాల అరుపుల్లా వినిపించింది. దారిదప్పి నడవమనే దోషం నుంచీ మానవుడే వైదొలగలేనప్పుడు అతడిచేత నిర్మించబడిన యంత్రాలకు మాత్రం స్వధర్మ పరాయణత్వం ఎక్కడినుంచీ వస్తుందని అపహాస్యం చేసినట్టుగా సరిగ్గా అయిదింటికే లేపగల దనుకున్న అలారం గడియారం గూడా అరగంట ఆలస్యం చేసింది. ఆలస్యమైంది గనుక సైకిలు తీసుకెళ్ళమని సలహా యిచ్చాడు మిత్రుడు. చలికాలపు ఉదయం. మంచు ముమ్మరంగా ఉంది. ఉండి ఉండీ వినిపిస్తున్న మునిసిపాలిటీవారి పాల సైకిళ్ల హారన్లను మినహాయిస్తే నగరమంతటా నిశ్శబ్దం తాండవిస్తోంది. రాజవీథినే శరణ్య మనుకుంటే సకాలంలో స్టేషనుకు చేరుకోలేక పోవచ్చు. త్వరగా గమ్యస్థానానికి వెళ్లి పడాలన్న తొందరలో సందు గొందుల అడ్డదారినే ఎన్నుకున్నాను. నగరం యింకా నిద్రమేలుకోలేదు గనుక వీధులన్నీ నిర్మానుష్యంగానే ఉండగలవన్న ధీమాతో రివ్వున వెళ్లిపోతోంది సైకిలు. ఉన్నట్టుండి ఒకచోట మలుపు తిరగవలసి వచ్చింది. మలుపులో మనిషే అడ్డు రావడం జరిగిందో, లేక సైకిలే వెళ్లి మనిషిపైన బడిందో చెప్పలేను. తటాలున సైకిలు దిగేశాను. క్రింద పడిపోబోయి గోడ ఒకటి ఆసరాగా దొరకడంతో దాని కానుకొని నిల్చున్న కృశీభూత శరీరం ఒకటి ఆ మసక చీకటిలో దృగ్గోచరమైంది. మనిషికి ముప్పు వాటిల్లని మాట నిజమే ! కానీ తలపైని గంప ? అది భూపతనమైంది. కుండలు పెంకులై చెల్లాచెదరై పోయాయి. నేలపాలైన మజ్జిగ మున్నటి గారపైన దీనంగా జారిపోతోంది.

మన్నించమని అర్థించడానికి మాటలు స్ఫురించలేదని చెప్పను. అలాంటి మాటలు భాషలో లేకపోవచ్చు.

అదృష్టవంతులు ఆనందంగా మైమరచి నిద్రించే ఆ ప్రశాంత ఉషఃకాలంలో, ముసలావిడ కళ్లల్లో కన్నీళ్ల నిలిచాయి. ఆ కన్నీటిలోనుంచే ఆమె నన్ను పోల్చుకో గలిగింది.

పోల్చుకున్న మరు క్షణంలో ఎండుటాకుల్లాంటి పెదవులు కంపించాయి.

"పోనీలే నాయనా ! ఇది నాకు దక్కాలని లేదు."